

УДК: 336.27 (477)

А.В. Кулінська

ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ДЕРЖАВНОГО КРЕДИТУВАННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

У статті досліджено особливості формування державного кредитування як одного з ефективних методів залучення фінансових ресурсів для розв'язання соціально-економічних проблем суспільства та з'ясовано позитивні та негативні наслідки функціонування державного кредитування для розвитку національної економіки України.

In the article it is investigated features of the state crediting forming of as one of effective methods of bringing in of financial resources for the decision of the society socio-economic problems and found out positive and negative consequences of functioning of the state crediting for development of the national economy of Ukraine.

Ключові слова: бюджетне фінансування, державний кредит, залучення коштів, національна економіка, позитивні та негативні аспекти, фінансово-кредитний механізм, фінансові ресурси.

Останнім часом уряди багатьох країн світу одним із ефективних методів залучення коштів для розв'язання соціально-економічних проблем вважають кредитні операції, які відіграють важливу роль у забезпеченні державних потреб додатковими фінансовими ресурсами. Державне кредитування в умовах ринкової економіки — це розвинута ланка державних фінансів, що впливає на перспективи розвитку фінансово-кредитного механізму державного управління національною економікою країни. Тому дослідження особливостей функціонування державного кредитування та його впливу на розвиток економіки національного господарства вже не зводиться лише до про-

блеми пошуку та залучення коштів, а пов'язується з регулюванням процесів відтворення соціально-економічних систем у ринкових умовах.

Вивченню широкого кола питань, пов'язаних із з'ясуванням економічної природи державного кредиту, присвячені дослідження відомих вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів Запатріної І.В., Костіної Н.І., Луніної І.О., Лупенка Ю.О., Некіпелова О.О., Пасічника Ю.В., Смірнова О.І., Чугунова І.Я., Юдіної І.Н. та ін. Розкриваючи особливості формування і позитивні та негативні наслідки функціонування державного кредитування для розвитку національної економіки України, вони аналізували його найважливіші характеристики за такими аспектами: економічним змістом, матеріально-речовою формою прояву та юридично-правовим статусом [2].

Як економічна категорія державний кредит — це сукупність економічних відносин між державними органами влади, з одного боку, резидентами (фізичні та юридичні особи) і нерезидентами (міжнародні фінансові інституції), з другого, при яких держава виступає у ролі позичальника, кредитора та гаранта. Державне кредитування обслуговує національні економічні інтереси, опосередковує зв'язки між бюджетом та фінансово-кредитним механізмом національної економіки.

Щодо матеріально-речової форми прояву державного кредитування, то воно є рухом позичкового капіталу в результаті вторинного перерозподілу ВВП країни. Особливістю такого руху є те, що кошти, які мобілізуються за допомогою державного кредиту, не формують окремого фонду, а перерозподіляються через бюджет країни. Державне кредитування забезпечує формування і використання централізованих грошових фондів. Конкретними формами прояву державного кредитування є позики, забезпечені випуском цінних паперів чи залучені на підставі угод, та гарантії. Угодами оформляються кредити від урядів інших країн та міжнародних організацій, тоді як за допомогою цінних паперів мобілізуються кошти на фінансовому ринку.

За юридично-правовим статусом державне кредитування можна трактувати як врегульований механізм залучення коштів державою або сукупність фінансових відносин, передбачених нормативно-правовими актами, які обумовлюються політико-економічними прерогативами держави у процесі залучення тимчасово вільних коштів на засадах зворотності, платності та строковості.

З'ясувавши основні аспекти формування та функціонування державного кредитування, можна зробити висновок, що державний кредит як самостійна економічна категорія, будучи невід'ємною складовою частиною фінансово-кредитного механізму державного управління національною економікою, характеризується ознаками державних фінансів, але одночасно має свої особливості, які відрізняють її від інших сфер та ланок фінансових відносин.

За допомогою державного кредитування залучаються вільні фінансові ресурси суб'єктів господарювання, які використовуються для задоволення щораз вищих державних потреб. У сфері міжнародних економічних відносин держава може виступати одночасно і кредитором, і позичальником. Але коли держава бере на себе відповідальність за погашення позик чи виконання боргових зобов'язань, взятих суб'єктами підприємництва, вона є гарантом. У кількісному співвідношенні переважає діяльність держави як позичальника коштів, натомість обсяги фінансових операцій, у яких вона виступає в ролі кредитора та гаранта, значно менші [5].

Державний кредит виникає як реакція на бюджетний дефіцит, зумовлений не-раціональним використанням бюджетних коштів або додатковими, з соціальних та економічних причин, державними видатками, що виходять за межі фіскальних можливостей оподаткування. Саме тому необхідність використання державного кредитування для задоволення суспільних потреб зумовлена суперечністю між обсягом цих потреб і можливостями держави щодо їх задоволення за рахунок коштів централізованого фонду країни — державного бюджету.

У зв'язку з тим, що одним із ефективних методів залучення коштів для розв'язання соціально-економічних проблем вважають кредитні операції, зокрема державне кредитування, то дослідження особливостей функціонування державного кредитування та його впливу на розвиток фінансово-кредитної складової частини економіки національного господарства вимагає з'ясування позитивних та негативних наслідків державного кредитування для регулювання процесів відтворення соціально-економічних систем і задоволення суспільних потреб у ринкових умовах. Це й стало метою даної статті.

Державне кредитування набуло значних масштабів за умов розвитку фінансово-кредитного механізму державного управління національною економікою та демократичних форм державності, оскільки уряди країн щоразу намагаються проводити політику «щедрих» видатків у поєднанні з методами мобілізації фінансових ресурсів. Державний кредит як інтегрована категорія поєднує особливості двох видів грошових відносин — фінансових та кредитних. Це зумовлює багатоплановий характер взаємодії державного кредитування з бюджетом країни, системою оподаткування та рухом позикового капіталу, що відрізняє його від класичних фінансових категорій. Зокрема, між державним та банківським кредитом як класичною формою прояву кредитних відносин існують суттєві відмінності [8]:

1) банківський позиковий фонд використовується для кредитування підприємств (забезпечення безперервності процесу, розширеного відтворення та підвищення його ефективності) чи приватних осіб (розв'язання індивідуальних фінансових проблем). Коли мова йде про державний кредит, то отримані через державну позику кошти надходять у розпорядження органів державної влади, перетворюючись у додаткові бюджетні ресурси;

2) характерною ознакою банківського кредитування суб'єктів господарювання є використання позикового фонду з метою збільшення вартості продукту, що є джерелом погашення кредиту та виплати відсотків за його користування. У випадку державного кредитування кошти використовуються, як правило, на покриття бюджетного дефіциту, а джерелом погашення державних позик і виплати відсотків за їх користування є бюджетні кошти;

3) у випадку банківського кредиту у ролі позичальника та платника виступає одна і та сама юридична чи фізична особа. Особливістю державного кредитування є те, що безпосереднім позичальником є держава в особі органів державної влади, а виплати кредиторам (власникам державних цінних паперів) забезпечуються за рахунок бюджетних, зокрема податкових надходжень. Коло платників податків, що опосередковано є платниками за державним кредитом не збігається з колом власників державних цінних паперів.

Таким чином, державне кредитування відрізняється від банківського призначенням залучених коштів, джерелами погашення, формами гарантій, впливом на грошову ма-

су, функціями, які виконують суб'єкти кредитних відносин. Більш того, державний кредит як інструмент регулювання національної економіки прямо чи опосередковано впливає майже на всі процеси економічного життя держави: рівень оподаткування та масштаби бюджетного фінансування; розподіл бюджетних доходів; бюджетний дефіцит і розмір грошової маси в обігу, що тісно пов'язано з темпами інфляції; рівень споживання та нагромадження; міжнародну платоспроможність і кредитний рейтинг держави [6].

Крім того, державне кредитування контролює залучення фінансових ресурсів, розміщення і напрями використання позикових коштів, строки їх повернення, своєчасність сплати відсотків за користування ними, тобто забезпечує платоспроможність держави. Функції державного кредитування розкривають його об'єктивну необхідність, доцільність використання і функціональне призначення у розвитку держави та суспільства. Але механізм залучення коштів може бути неоднозначним, оскільки наслідком нераціональних запозичень бувають такі боргові зобов'язання, які в майбутньому значно обмежать економічну свободу. Проаналізувавши характерні ознаки формування державного кредитування, можна сформулювати позитивні та негативні наслідки його функціонування для розвитку національної економіки України.

Позитивні наслідки функціонування державного кредитування для вдосконалення розвитку фінансово-кредитного механізму державного управління суб'єктами національного господарства такі [1; 3]:

- інтенсифікація державного запозичення, як внутрішнього, так і зовнішнього, покращує стан фінансово-кредитної складової частини національної економіки: зменшується оподаткування, підвищуються доходи та приватне споживання;

- завдяки державному кредитуванню та залученню додаткових фінансових ресурсів з'являється можливість прискорити темп зростання національного доходу за рахунок можливих інвестицій;

- державне кредитування як інструмент покриття бюджетного дефіциту сприяє підвищенню внутрішнього попиту та розвитку ефекту мультиплікатора: збільшення обсягів виробництва приводить до підвищення рівня зайнятості, що збільшує споживчі та інвестиційні витрати суб'єктів господарювання;

- необхідність використання державного кредиту зумовлена циклічністю економічного розвитку національного господарства. При зниженні економічної активності податкові надходження до державного бюджету скорочуються і постає потреба у додаткових витратах для стабілізації національної економіки;

- акумуляція тимчасово вільних фінансових ресурсів на ринку позикового капіталу сприяє стримуванню інфляційних процесів;

- державне кредитування потрібне для фінансування державних капіталовкладень, що сприяє задоволенню суспільних потреб, економічному розвитку і забезпечує повернення позикових коштів, залучених на їх фінансування. Такі інвестиції збільшують майбутні бюджетні доходи та базу оподаткування.

Негативні наслідки функціонування державного кредитування щодо розвитку фінансово-кредитного механізму державного управління суб'єктами національного господарства такі [4; 7]:

- кредити від міжнародних фінансових організацій створюють умови для втручання в національну економіку держави-боржника;

— сплата відсотків та основної суми боргу потребує зниження державних видатків: спрямовуючи більшу частину бюджетних коштів на платежі кредиторам, країна вимушена скорочувати фінансування власних соціально-економічних потреб;

— процес перерозподілу позикового капіталу на світових фінансових ринках пов'язаний із підвищенням чутливості національної економіки до фінансових криз у світовому масштабі;

— відбувається витіснення інвестиційного капіталу: залучаючи позикові кошти на фінансування бюджетного дефіциту, держава позбавляє суб'єктів господарювання ресурсів, які можна було б інвестувати у виробництво;

— збільшення обсягу державних позик призводить до підвищення відсоткових ставок у фінансовому секторі економіки національного господарства, зокрема на ринку державних цінних паперів і на кредитному ринку, ресурси якого стають менш доступними для позичальників, а рівень інвестиційної активності знижується;

— обмеження кредитних ресурсів пов'язане з перетіканням грошей на ринок цінних паперів, що в умовах економічної нестабільності викликає загострення кризи неплатежів;

— допуск нерезидентів на ринок цінних паперів, їх активне залучення шляхом створення сприятливих умов (надвисокої доходності) породжує в разі погіршення економічної ситуації масовий відтік фінансових ресурсів із ринку країни-позичальника. Це призводить до підвищення попиту на іноземну валюту і девальвації національної грошової одиниці.

Отже, проаналізувавши особливості функціонування державного кредитування та його вплив на розвиток національної економіки, з'ясувавши його позитивні та негативні наслідки для регулювання процесів відтворення соціально-економічних систем і задоволення суспільних потреб у ринкових умовах, бачимо, що для державного кредитування характерні як протилежні наслідки в коротко- чи довгостроковому періоді, так і стимулюючий чи руйнівний вплив на вдосконалення розвитку фінансово-кредитної складової частини економіки національного господарства. Тому, незважаючи на значний прогрес у системі державного управління фінансами, її елементи функціонують поки що з недостатньо високим рівнем ефективності.

1. *Запатріна І.В.* Бюджетний механізм економічного зростання / І.В. Запатріна.— К.: ICES, 2009.— 238 с.; 2. *Некипелов А.* От замораживания к инвестированию: новые подходы к денежно-кредитной и валютной политике / А. Некипелов, Ю. Голанд // Вопросы экономики.— 2011.— № 3.— С. 36–42; 3. *Пасічник Ю.В.* Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні: монографія / Ю.В. Пасічник.— Донецьк: Юго-Восток ЛТД, 2010.— 642 с.; 4. *Плескач В.Л.* Методологічні засади державного регулювання фінансово-економічного розвитку / В.Л. Плескач, А.В. Кулик // Фінанси України.— 2011.— № 10 (167).— С. 28–34; 5. *Рогова О.* Вопросы устойчивости экономики и кредитной активности / О. Рогова // Экономист.— 2011.— № 11.— С. 71–77; 6. *Смирнов А.И.* Кредитный «пузырь» и перколяция финансового рынка / А.И. Смирнов // Вопросы экономики.— 2011.— № 10.— С. 118–122; 7. *Чугунов І.Я.* Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку: монографія / І.Я. Чугунов, Ю.О. Лупенко, Н.І. Костіна, І.О. Луніна.— К.: НІОС, 2009.— 485 с.; 8. *Юдина І.Н.* Денежно-кредитная политика как фактор дестабилизации финансовой системы страны (на примере стран с формирующимися рынками) / И.Н. Юдина // Проблемы современной экономики.— 2011.— № 2 (26).— С. 49–53.